

ZSIGMOND ADÉL

MIÉRT OLVASSUNK KRIMIT?

Miklós Ágnes Kata: *Bűnös szövegek.* *Bevezetés a detektívtörténetekbe*

■ Miklós Ágnes Kata szenvedélyes és notórius krimiolvasó és -gyűjtő – ez a *Bűnös szövegek* első néhány oldala után rögtön világossá vált számomra. Ahogyan az is, hogy a krimiről való *fecsegést* legalább ekkora szenvedéllyel űzi. Fecsegésnek, pontosabban *vidám fecsegésnek* egyébként ő maga nevezi az esszéorozatot, már csak azért is, hogy az olvasó ne vérkomoly, tudományos munkára számítson. Az esszék egyébként 2005 és 2006 között *A Hétfőben* jelentek meg, huszonhárom részben, ennek a sorozatnak a kibővített, szerkesztett változata a kötet.

Tehát fecsegés és krimiolvasás – mindkettőt kínos és megvetendő tevékenységként szokás elkönyvelni, mert hát *komoly* ember nem fecseg, és *komoly* ember pláne nem olvas krimi. Miklós *komoly-fecsegő* emberként mindenestre meggyőző arról, hogy érdemes visszavenni a (bölcsész) sznobériánkból. Nem kevesebbre, mint a detektívtörténet újraolvasására és rehabilitálására vállalkozik, azt szeretné megfejtetni, miért rekedt a krimi mindmáig a(z) (magasabb) irodalom periferiáján. Válaszként az az igen könnyen belátható magyarázattal áll elő, hogy a krimikben újra és újra feltűnő klisék, sémák elterelték a figyelmünket más vizsgálati szempontokról, másfelől viszont azt sem tudnánk pontosan megmondani, hogy hol található az a bizonyos periferia. A jó hír viszont az, hogy „ha valami mindennek a periferiáján található, az lehet a metszéspont” (26.).

A korábban periferiára szorult műfajok rehabilitálása egyébként is egyre inkább trend irodalomkritikusi, -történelmi berkekben. Miklós sem az első, aki fontosnak tart-

ja a detektívtörténetekről való beszédet, a kötet bevezetőjében hivatkozik is a témában fellelhető magyar szakirodalomra (Keszthelyi Tibor és Bényei Tamás munkáit emeli ki), a kötet frissessége tehát nem annyira a témaválasztásban, mint inkább a megközelítés módjában és az esszé szabados, könnyed stílusában rejlik. Miklós ugyanis szerintem egyáltalán nem akar szakirodalmat írni. Ez azonban nem jelenti azt, hogy ne lenne bámulatos mennyiségű (és minőségű!) tudása a krimiiradalomról és a krimiírókról. A kötet szimpatikus vonása az is, hogy vállaltan előbújik belőle a szerző személyes ízlése, preferenciája, pl. ilyen formában: „Az már pláne az én szégyenem, hogy sokadjára is képes vagyok Simenont, Christie-t, Ed McBaint, Camillerit olvasni – Turgenyevet meg elsőre se. Műveletlen vagyok és *low-brow*, nem vitás. Egyetlen vigaszom, hogy Agatha Christie is ugyanezt mondta magáról.” (33–34.) Ebben a gondolatmenetben próbál lehetséges válaszokat találni arra a kérdésre, hogy miért olvasunk krimi. Rövid távon az olvasó rejtély és *suspense* iránti vágyában jelöli meg a motivációt, hosszú távon viszont az egész kötet erre a kérdésre felel; hogy még pontosabb legyek: arra, hogy Miklós Ágnes Kata miért olvas krimi. Szerinte ugyanis az igazán jó krimi nem válik egyszer használatos olvasmánnyá pusztán azért, mert a könyv végén megoldódott a központi rejtély. A jó krimi az első olvasáskor figyelmen kívül hagyott utalások felismerésének vágya mellett ugyanis ő a stílusa miatt is olvassa újra.

A kötetben előtérbe kerülő élmény alapú krimiolvasás nem zárja ki a történelmi

szempontokat sem. Miklós ugyanis a krimi műfajának eredetéről és lassú differenciálódásáról is beszél. A krimi létrejöttével kapcsolatban rögtön egy evidens és lényeges kérdéssel indít, amit a kérdés nyilvánvalósága ellenére eddig mégsem tettünk fel, tudniillik, hogy miért nem volt Poe előtt detektívtörténet, amikor minden adott volt hozzá. Miklós ez esetben nem annyira a válasz megtalálását tartja fontosnak, hanem elsősorban a kérdés megfogalmazását, és inkább azt igyekszik példák sorával bizonyítani, hogy az idők folyamán minden, a klasszikus krimire jellemző elem felbukkant már az irodalomban külön-külön. Együtt viszont elsőként Poe-nál.

A kiinduló, alapvető kérdéseket követően Miklós öt fejezetbe rendezve tárgyalja a detektívtörténet műfajának elkülönülő-különböződéseit. A *God Save the Queen!* fejezet Agatha Christie krimijeit járja körül, arra keresve a választ, hogy miről ismerzik meg „a” Christie. Legyen benne egy zseniális nyomozó (Poirot, Miss Marple, Parker Pyne), a helyszín legyen a „merry old England” valamelyik kisvárosa vagy falva, a gyilkosság pedig sose legyen túl véres és színpadias, és legyen zárt. Christie attól Christie, és attól jó, írja Miklós, hogy nem szabálykövető (a húszas-harmincas években a krimiírás szabályait összefoglaló kódexek készültek), hanem szabályteremtő krimiszerző. Az olvasó krimikkel szembeni elvárásait írja felül azazal, hogy a pl. *Tíz kicsi négerben* a detektív nem tud mindent, nincs mindentudó elbeszélő. Emellett a paródia sem áll Christie-től távol: úgy használja a detektívtörténetek szabályait, kliséit, hogy közben ki is forgatja azokat (pl. *A titokzatos Négyesben*), sőt: saját alteregóját is megírja Ariadne Oliver alakjában. A detektívfigurák elemzése során Miklós arra a következtetésre jut, hogy a krimi irodalomban meglehetősen ritka az igazán szimpatikus detektív: Poirot figuráját régen furcsállották az olvasók, Joe Alex Miklós szerint *túl jó* detektív, még a szerény-sége is nagyképű, a szakirodalomban keveset emlegetett finn Palmu felügyelő pedig tapintatlan és potyaleső.

A *Keményre főzve* című fejezetben az európai és az amerikai krimik összehasonlítását

kísérli meg a szerző. A krimihagyomány finomodása az olvasóközönség igényeinek differenciálódását követte le, írja: az amerikai hard-boiled krimik a klasszikus brit krimikhez képest teljesen más, illúziómentes világot rajzolnak meg: „A detektívek a bűn és az igazságszolgáltatás félútján álldogálnak” (85.). Kissé nyakatekert Miklós magyar terminusa a *hard-boiled* krimire vonatkoztatva (*keményöklüként* magyarítja), valószínűleg igaz van Szilágyi Zsófiának abban, hogy a *kemény krimi* jobban hangzik, bár az sem egészen pontos. (Szilágyi Zsófia: Vidám feccség. Élet és Irodalom, 2010. február 12. <http://www.es.hu/?view=doc;25224>) Ez a fejezet többek között azt próbálja megfejteni, hogy Dashiell Hammett sötét krimije, *A máltai sólyom* mitől válhatott bestsellerré. Nem szeretném a kötet minden megfjtését lelőni (Miklós sem fedi fel a krimik rejtélyeit, miközben róluk ír), úgyhogy legyen elég annyi Hammettel kapcsolatban, hogy sajátos írástechnikája nemcsak a kemény detektívtörténet más szerzőire volt hatással, hanem a modern amerikai prózára is. Ezzel a megállapítással kapcsolatban ismét pluszpont jár Miklós Ágnes Katának, hiszen nem mulaszt el párhuzamot vonni a „fősodorbeli” írók és a krimiírók regénytechnikája között. Chandler Philip Marlowe-történeteiről pl. ezt írja: „A regények (na, most fog kiköpni néhány olvasó, de megkockázatom) a legjobb hemingway-i hagyományt követik – és a fenébe, időnként jobbak, mint Hemingway maga.” (95.)

A *Zsaruk* fejezet lényeges megállapítása, hogy túl gyakran koncentrálunk az angolszász detektívregényekre, ha krimiről van szó, holott a franciák rengeteg újítással járultak hozzá a műfaj fejlődéséhez. Miklós itt a detektív profilját, ha úgy tetszik, fantomképét próbálja megrajzolni. A detektívek általában aglegények, nőgyűlölők („A szex és a dedukció nem fér össze” – 124.), ha van is feleségük, ő csupán a detektív attribútuma, semmi több (l. Columbo feleségével soha nem találkoztunk), általában nem olvasnak (kivéve Andrea Camilleri állandó hősét, aki posztmodern szépirodalmat olvas!). Ezek után már azon a megállapításon sem lepődünk meg, hogy a krimi lehet önmagára ref-

lektáló műfaj is. Például úgy, hogy a detektíveket más fikciós detektíveket szídnak, vagy a szöveg maga gyenge krimiken gúnyolódik.

A *Női (?) krimi (?)* című rész kijelentése, miszerint a krimi alapvetően férfi műfaj, gender-tudatos olvasókban elsősre talán megbotránkozást kelthet, de hát akkor tessék végigkövetni az érvelést. Itt is Agatha Christie a kályha, amihez Miklós minduntalan visszatér, legfőképpen Miss Marple figurája miatt, aki ugyanolyan aszexuális, mint férfi nyomozótársai. A szerző ismét jól kérdez: „...mit várnánk el egy *igazi* női nyomozótól? Mitől legyen nőies? Milyen az igazi női gondolkodás, női következtetés, női logika?” (183.)

A kötetben szó esik széles körben ismert könyvekről és detektívfigurákról, de talá-lunk benne igazi ritka gyöngyszemeket is, hogy mást ne mondjak, a finn Palmu felügyelőről szóló történetek számomra mindenképp ilyenek. Persze nem kerüli ki Miklós a nagyvagyút, Sherlock Holmes-ot sem, akinek „élete történetében annyi a lyuk, mint egy túlrejtett ementáliban” (235.) – az

utolsó fejezet, *A Baker Street és környéke* ró-la és a túlrejtett ementáliból szól.

Gondolom, az az általam idézett rövid részletéből is kiderül, hogy amellet, hogy rendkívül körültekintő, ez egy humoros könyv. Ritkán, de azért néhol előfordult, hogy olyan részre bukkantam, ahol nagyon poénkodni akarna a szerző, de nem jön össze neki. Na ez itt pl. eléggé erőltetettre sikerült: „Mondjuk, az *Egy, mérgezett a meggyet A szingli fejevadász* címmel jelentették meg, úgyhogy izgatottan vártam, ha elég sokan megveszik, vajon milyen további kötetekkel örvendeztetnek meg: sor kerül-e a dupli, tripli meg kvadrupli fejevadászra.” (193.) De még ezzel együtt is rendkívül fordulatos, szenvedélyes, személyes és stílusos könyvet olvastam.

„Szóval higgyenek magukban. Az olvasó sok mindenre képes” (229.) – írja Miklós Sherlock Holmes feltámasztásával kapcsolatban. Ha viszont a detektívtörténetekkel kapcsolatban merülne fel kérdésük, ne a Baker Streetre, hanem, miért is ne, Miklós Ágnes Katának írjanak.

KOLOZSVÁR SZÜLETÉSE

Gáll Erwin – Gergely Balázs: *Kolozsvár születése. Régészeti adatok a város 10–13. századi történetéhez*

■ Izzalmas feladat egy település kialakulásának történetét feltárni, még ha ez nem is teljesen megvalósítható a kevés írott forrás miatt, és „csupán” régészeti adatokkal lehetséges kiegészíteni az eddigi eredményeket. A két szerző mégis arra vállalkozott, hogy kilenc régészeti ásatás eredményeit feldolgozva hozzájáruljon Kolozsvár korai történetének az ismertetéséhez. A könyv előszó helyett íródott részből megtudhatjuk, hogy a munka gyakorlatilag a hiánypótlás céljával készült, ugyanis e kolozsvári ásatások eredményeit csak elszórva közölték, mellőzve az összefoglalást és az elemzést. A könyv megírásának oka egyszerű, ám nyomós, mivel a

város 10–13. századi történetéről kevés forrásunk van, ezért értelemszerűen a régészeté a feladat, hogy újat hozzon a kutatásban.

A szerzőktől megtudhatjuk, hogy Kolozsvárnak ebből az időszakából vannak régészeti leletei, ásatások már évtizedek óta folynak, csak ezek eredményeit nem lehetett közzétenni a „kommunizmus évtizedeinek tudománypolitikája miatt”. Így is azért jelentett meg, állítják a szerzők, mivel „pozitív változás következett be a román történelemkutatásban”. A tömör érvelés önmagáért beszél, a határozott állásfoglalás és véleménynyilvánítás az egész kötetet végigkíséri. A szerzők szándéka szerint munkájuk elsősor-

ban a történelemtudomány képviselőinek íródott, ám szeretnék, ha mondanivalójuk a nagyközönséget is megragadná. Amint a későbbiekből kiderül, ez utóbbival azért akadt némi probléma.

A tizenkét fejezetre és ezen belül alfejezetekre tagolt munka Erdély természetföldrajzi leírásával kezdődik. Itt olyan érdekes információkat tudhatunk meg, miszerint Erdély földrajzi alapon független, mintegy peremmedencéje a Kárpát-medencének, és sóban, valamint nemesfémekben gazdag volta miatt vált gyakran különböző összecsapások színterévé. Kolozsvár, akárcsak előzménye, Napoca, annak köszönhetné létét, hogy különböző útvonalak találkozási pontján jött létre. Erdély és Kolozsvár korai történetének egy kisebb ismertetését is olvashatjuk, amelynek a sarkalatos pontja természetesen a dákoromán folytonosság kérdése. Ahogy már a könyv elején az ilyen kérdéseket határozott álláspontfoglalással megoldották, úgy járnak el most is: nem keresnek kompromisszumokat, egyértelműen a magyarországi történelemkutatás álláspontjára helyezkednek, vagyis cáfolják ezt az elméletet néhány érveléssel. Nem szentelnek tág teret a kérdésnek, mivel nem is ez a munka célja, de azért nagyon is helytálló érveket sorakoztatnak fel. Ilyen érvelés például, hogy a provinciából a római kivonulás után a feltehetően ottmaradt lakosságot egyetlen írásos emlék sem említi, valamint az egykori római városok, telepek, erődítések nevei mind eltűntek. Még nyelvészeti bizonyítékokat is említenek, amelyet a kérdésben egy „pártatlan” német nyelvészről idéznek. Itt még a kérdés fontosságához mérten látják el hivatkozásokkal az állításaikat, ám nincs ez mindig így. Szerencsésnek tartom, amikor valakinek van egy határozott véleménye, amit konkrétan meg is fogalmaz, de szükségesnek érzem, hogy azt valamivel támassza alá, hogy igazolja álláspontja megalapozottságát. Sajnos, több esetben is előfordul, hogy tesznek egy-két jelentőségteljes kijelentést, mint például, a kalandozások időszaka hadtörténeti szempontból a legsikeresebb része a magyar történelemnek. Ezzel személy szerint egyetérték, de mi történik akkor, ha ennek utána szeretnék olvasni,

vagy ha kételkedőbb természetű vagyok, esetleg most hallok ilyesmit először és nem tudom, higgyek-e a kijelentésnek. Röviden: az ilyen nagyobb jelentőségű kijelentések mindenképp több hivatkozást igényelnek (egyes esetekben a hivatkozások egyszerűen elmaradnak), amennyiben a szerzők emelni kívánják a munka tudományos értékét.

A szerzőpáros a továbbiakban röviden ismerteti a Kolozsvár környéki 10–13. századi temetők ásatásainak történetét, nehézségeit, eredményeit. Az olvasó ebből a részből megtudhatja, hogy a régészeti kutatások szempontjából a középkori Magyarország legelmaradottabb része Erdély. Kolozsváron az első 10–13. századi temetőket 1911-ben tárták fel, de az impériumváltás következtében az ezt a korszakot kutató ásatások száma visszaesett, a régészetben belül a hangsúly a dákoromán folytonosságra helyeződött. A második bécsi döntés után ismét kutathatóvá vált a város történetének ez a korszaka, hasonlóan a szocializmus első évtizedeihez.

A kötet legtekintélyesebb részét az ásatások eredményeinek az elemzése alkotja, egészen pontosan a sírokban talált leletek apró részletekbe menő szisztematikus vizsgálata. A módszer szinte az összes tárgy esetében ugyanaz. A szerzők előbb igen rövid ismertetőt tesznek közzé a tárgy típusáról általánosságban, majd a lelet elemzésébe kezdenek. Ha konkrétan nem térnek is ki a témára, de elvétele különböző helyeken megemlítik, mi alapján lehetséges megállapítani, hogy a sírokban talált személyek a honfoglaló magyarság képviselői. Ezt az etnikumot jelző leletek bizonyítják, ilyenek például az S végű hajkarikák, a lócsontok (vagyis lovas temetkezés) vagy a gyakori szablamellékletek. Jól jellemzi ezeket a Kolozsvár környéki régészeti ásatásokat, hogy egyetlen kutatott temetőt (a kilenc közül) sem sikerült teljes mértékben feltárni, valamint az ásatások eredményeit gyakran nem is tették közzé. A kérdés magától adódik: mennyire lehet messzemenő következtetéseket levonni úgy, hogy egyetlen ásatás sem volt teljes, nem ismerjük még a temetők kiterjedését sem, gyakorlatilag részadatokból lehetséges-e dolgozni? A szerzők szerint

igenis lehetséges, és a könyv őket igazolja. Ez a kötet vége felé, a kilenc ásatás eredményeinek az összefoglalásánál derül ki, a szerzők ugyanis itt tették hozzáférhetővé munkájuk eredményeit, mely szerint téves az a nézet, hogy Kolozsváron a tárgyalt időszakban nemzeti alapon telepedtek le a honfoglaló magyarok. Az ásatásokon előkerült leletek alapján kijelenthető, hogy egy heterogén népesség telepedett meg itt, és a nagy számú szablamelléletekből arra lehet következtetni, hogy ez egy katonáskodó réteg lehetett.

A következtetéseket kizárólag az ásatások eredményei alapján vonták le, jelzik is, hogy azt a kevés írott forrást, ami fennmaradt a korszakra vonatkozóan, nem használták fel, mivel az írott források gyakran „túlértékelték”, és főleg a 10. század szempontjából „felhasználhatatlanok”. Azonban a módszer helyességéről eltér a véleményünk. Amennyiben ugyanis figyelembe vesszük, hogy alig vannak források a tárgyalt időszakra vonatkozóan, azt a keveset mindenképp meg kellene becsülni.

A kötetet átolvasva felemás érzéseim vannak, egyrészt örömmel tölt el, hogy ilyen munka láthatott napvilágot, ami Erdély kiemelt jelentőségű városának a múltjából idéz fel képeket az olvasó számára. A könyv értékét csak emeli (amennyiben információim pontosak), hogy nagyon hosszú ideje ez az első megjelent önálló monográfia Erdélyben, amely honfoglalás-, valamint államalapítás kori sírokat elemez.¹ Másrészt úgy gondolom, a kötet jól választott, szuggesztív címe nem fedi teljesen a könyv tartalmát, többet sejtet ugyanis, mint amennyit a munka nyújt. Amennyiben a szerzők egy város születéséről kívánnak írni, akkor – meglátásom szerint – a település alapításáról, az alapítóról, az alapítás céljáról, esetleg a város vezetéséről és jelentőségéről is meg kellene

emlékezniük. Ezzel szemben sajnos még egy rövid általános összefoglaló sem olvasható a város eme időszakának történetéről, mint ahogyan arról sem, hogy az eddigi kutatások e vonatkozásban mire jutottak.²

Emiatt a szakmában vagy a korszakban nem járatos olvasó számára nem derül ki, hol és hogyan kapcsolódik szervesen Kolozsvár 10–13. századi történetéhez ez a munka. Továbbá – amint azt fentebb már jeleztem – nem vagyok meggyőződve, hogy a kötet – éppen e hiányosságai miatt – sikeresen meg tudja ragadni a szélesebb értelemben vett olvasóközönséget. Annak ellenére, hogy a szerzők stílusa nagyon élvezhető, közérthetően, konkrétan fogalmaznak, a sok szakki-fejezés miatt, amelyeket sajnos általában nem magyaráznak meg, a könyv veszít az olvashatóságából. Ez a probléma még csak fokozódik a könyv vége felé, az antropológiai elemzéseknél. Ezeket az elemzéseket két másik szakember végezte, az ő esetükben egyértelmű a szerzőségük. Ezzel szemben a könyv elolvasása után sem sikerült rájönnöm, hogy a szerzőpáros tagjai közül melyik fejezet kinek a munkája. Megtörténhetett esetleg, hogy mindent közösen írtak? Ezt, be kell vallanom, kissé nehezen tartom elképzelhetőnek.

A kötet különben jól strukturált, diagramok, rajzok, térképek és szinte hetven tábla emeli a színvonalat. A felhasznált szakirodalom is széles körű, többnyelvű, nemcsak román, angol és német nyelvű munkákat használtak fel, hanem különböző szláv nyelven íródott szakmunkákat is.

Mindent összevetve valóban csak örülni lehet egy ilyen könyv megjelenésének, és a fenti megjegyzések ellenére csak ösztönözni tudom a szerzőket munkájuk folytatására.

Incze János

■ JEGYZETEK

1. <http://szabadsag.ro/szabadsag/servlet/szabadsag/template/article%2CPCArticleScreen.vm/id/34981>
2. Erről nagyon jó, rövid és tartalmas összefoglalás olvasható Benkő Elek tollából. Lásd Benkő Elek: Kolozsvár magyar külvárosa a középkorban. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kvár, 2004. 9–12. Elérhető a világhálón is: <http://mek.oszk.hu/08700/08731/08731.pdf>

NÉGY – VAGY TÖBB – AZ EGYBEN

Radnóti Sándor: *Az Egy és a Sok*

■ Az ELTE magyar–filozófia szakára járt. Kutatásainak legnagyobb része a kultúr-filozófia és művészetfilozófia határterületéhez kapcsolódik. Lukács György tanítványa volt. József Attila- és Széchenyi-díjas. Részt vett a Kossuth- és Széchenyi-díj irodalmi albizottságának munkájában. Jelenleg az ELTE esztétika tanszékén tanít. A *Holmi* folyóirat szerkesztőségének tagja. Számos magyar és idegen nyelvű könyv szerzője. Több mint ötven magyar és külföldi kötetben és folyóiratban jelentette meg tanulmányait. 1988-ban *Mi az, hogy beszélgetés?* című könyvében adta közre tizenhárom év alatt írt kéttucatnyi bírálatát, 2000-ben *A piknik* című könyve keltett feltűnést. – Igen, Radnóti Sándorról van szó, aki 2010-ben újra vállalkozott arra, hogy kritikus munkásságát könyv formájában is bemutassa, értelmező-értékelő szövegeit egymás mellé fűzze *Az Egy és a Sok* című kötetben.

A szerző nem fukarkodik a pozitív értékítélettel, de ugyanakkor mentegetőzés nélkül rámutat egy-egy népszerű és/vagy általa jelentősnek ítélt mű hiányosságaira, gyenge pontjaira, s ha a szerzőhöz szorosabb ismeretség fűzi, bár olykor közvetlenebb hangot üt meg, akkor is ugyanazzal a mércével mér, ugyanolyan szigorral bírálja, vizsgálja a mű kérdésselvetéseit. A kétféle előjel nem töri meg a szöveg egységét, inkább kihangsúlyozza, kidomborítja kompakt voltát – épp ettől elfogadható, hiteles.

Hiteles azáltal is, hogy nemcsak objektív szakértőként, hanem szubjektív befogadóként is megszólal. Nem rejti véka alá, hogy mi az ő személyes és mi az ő szakvéleménye, viszont igyekszik felismerhetően megkülönböztetni a kettőt. A szubjektív megnyilvánulások mindvégig jól körülhatárolhatóak, és akár leválaszthatóak: a kritikus nem akarja ráerőltetni személyes véleményét

nyét senkire, így azok tiszteletét is kiérdemli, akik különben más magánvéleményen vannak.

„Az irodalomkritikának nem szabad ideologikus bírálatnak lennie abban az értelemben, hogy világnézeti feltételektől tegye függővé ítéletét” (146.) – olvashatjuk megjegyzését már a fülszövegen. Ehhez is tartja magát. Tudatosan törekszik arra, hogy szakmai véleményét ne engedje a műalkotás vagy a szerző világnézetéről alkotott képe által befolyásolni. Ugyanakkor folyamatosan rákérdez az adott világnézet mibenlétére, fontosnak tartja rekonstruálni azt, felfedni a háttérben húzódó motivációkat, tágabb összefüggésekben láttatni a mű világát, nem csak szűkebb, saját – művészeti – kontextusában helyezni el. Rámutat arra is, aktuális-e vagy bizonyos értelemben már meghaladott egy alkotás problémafelvetése abban a korban és miliőben, amikor épp nyomdafestéket látott.

A kötet írásai négy tömbre oszthatók. A különböző kategóriákba csoportosított kritikák nemcsak konkrét szépirodalmi művekre, műfajokkal, hanem színdarabokkal, filmekkel, képzőművészettel, életművekkel is foglalkoznak.

Az első két tömb szövegei a méltatások kategóriájába sorolhatók, elismert műveket illetve szerzőket közelít meg újszerű, sajátos módon. Az első blokkban friss szempontokat alkalmaz két klasszikus mű elemzésében: a *János vitéz* kapcsán az individuális sors valóságos vagy ornamentális voltát tárgyalja párbeszédet kezdeményezve több korábbi *János vitéz*-kritikával; Wystan Hugh Auden *A szenvedésről sosem tévedtek ők* című versére reflektálva hangsúlyoz egy társadalmi mentalitásváltást, hogy „a szenvedés sorsproblémából morális problémává vált”, ugyanis a modern ember nem tud mit

kezdeni vele, értelmetlennek érzi, nem tartja az élet szükséges velejárójának.

A második kritikátömböt formailag köszöntők és irodalmi nekrológok alkotják: Réz Pál, Kertész Imre, Bodor Ádám, Heller Ágnes, Konrád György, Lengyel Péter kerek évfordulós ünneplése alkalmából, illetve Könczöl Csaba, Eörsi István, Sánta Ferenc, Tar Sándor halála kapcsán. Ezek, a műfaj kiiktathatatlan alkalmisága ellenére is méltán nevezhetők kritikai szövegeknek, lévén hogy arra vállalkoznak, hogy egy-egy fordulóponthoz érkezett vagy frissen lezárult életművet elhelyezzenek a kor és a kortárs irodalom értékskáláján.

A harmadik tömb, mely a kötet nagyobb részét teszi ki, klasszikus értelemben vett kritikákat tartalmaz az utóbbi években kiadott magyar irodalmi művekről és irodalomtudományi tárgyú könyvekről. Nádas Péter, Spiró György, Krasznahorkai László, Parti Nagy Lajos, Márton László, Závada Pál, Darvasi László, Csalog Zsolt, Karátson Gábor – a szerzők közül többen is mondhatni Radnóti Sándor felfedezettjei olyan értelemben, hogy már nyolcvanas évekbeli felbukkanásukkor felfigyel rájuk, és publikál róluk. Jelen kötetben a felsorolt szerzők legfrissebb, a 2000-es évek során megjelent munkáit, regényeit, prózai műveit boncolgatja.

Ezt az egységet Radnóti legaprólékosabb kritikája nyitja meg. Szerkezetileg is a kötet középpontját képezi a Nádas Péter-mű, a *Párhuzamos történetek* értelmezése. Fejtetgetve az egymásba játszó motívumok jelentésmezőit, áttekintve a történetek szerkezetét, elemezve a lényegesebb strukturális összetevőket, felfedve és véleményezve a mű világnézetét, Radnóti elénk tárja saját kritika- és művészetelméletét is.

A Nádas-kritika címét viseli a kötet is, de ezzel talán nem is annyira a szépirodalmi alkotást akarja a többi fölé emelni, ha-

nem mintegy aláhúzza a maga értelmezői mentalitását: számára az tesz értékessé egy művet, ha annak szerkezete és szemléletmódja összhangban van egymással, és függetlenül attól, hogy azonosulni tud-e a világnézetével, a „szent félelem” élményével találkozik, melyet esetleg úgy fordíthatnánk le mint az istenitől való megrettenés, valamint lenyűgözöttség egyidejűségében átértett ambivalenciát. Egy ilyen megtapasztalásban csak az igazán jól megírt mű képes részeltetni az olvasót. Elsősorban ezek az alkotások foglalkoztatják Radnóti Sándort.

Az utolsó tematikus tömbben nem annyira az irodalomkritikus szólal meg, mint inkább az esztéta: az 1956-os év eseményei kapcsán létrehozott alkotások közül csak az egyik mondható pusztán szépírói teljesítménynek: Papp András – Térey János *Kazamaták* című drámája, melyet azonban mint színházi előadást is elemez. Egy kritika átfogó képet ad az '56-os tematikájú magyar filmekről, de elsődlegesen nem történelmi vagy filmtörténeti szempontból, hanem esztétikailag vizsgálva. Egy esszé pedig az '56-osok terére, a Felvonulási térre tervezett '56-os emlékmű körül kialakult vita kapcsán a befogadói különbözőségeket elemzi politika, emlékezet és művészet viszonylatában.

A kötetben megjelenő színfoltok egymás kiegészítőiként tükrözik a sokoldalú kritikus értelmezői-méltatói-bírálnói attitűdjét, esztétikai, ízlésbeli opcióit, mély ismereten alapuló, de általa sem megkérdőjelezhetlenként beállított objektivitását és személyes véleményét, mely a művel, annak korábbi kritikusaival, világnézetével, társadalmi referenciáival dialógusban bontakozik ki. Ennek fényében a címet értelmezhetnénk akár úgy is, mint az *egy* kritikus *sok* rétű megnyilatkozását.

Zsigmond Júlia

KÁNTOR LAJOS AJÁNlja

■ Az emberi történetek – egyéneké (egyéniségeké) és közösségeké – egymástól nagyon különböző műfajokban, földrajzilag és hagyományokban változatos térben érintenek meg. 2011-es tavaszi ajánló listámon azért állítom az élre Balla Bálint ny. szociológia professzor Berlinből érkezett, német nyelvű könyvét, mert személyes voltában szól hozzám; Balla pár éve elhunyt feleségét, Waltraudot az Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem akadémiai napjain ismerhettem meg, és nem felejtetem, hogy németként mennyire azonosulni tudott problémáinkkal, milyen hűségesen állt mindig a férje mellett. „Orvos és angyal” – mondja, írja róla a Waltraudot nyilván a legjobban ismert Balla Bálint – és ezt a gyermekpszichológus, a másokon folyamatosan segíteni akaró és tudó asszony az élettörténetével igazolja. – Közélebről, Budapestről küldte a szerző CD-n megjelent emlékezését: Bögözi Kádár János *Holnemvoltól tegnapig* cím alatt az első ötven év kolozsvári, erdélyi külső-belső világát és az újabb két évtized kinti élményeit próbálja összesíteni, nem csupán a költői-prozairói sikereket, hanem lehetőleg valamennyi apró részletet felidézve. – Természetesen minden élet más, a „tanulságokat” (szerencsére) nem lehet közös nevezőre hozni. Ezért érdemes sokféle könyvet olvasni.

■ Balla Bálint: *Waltraud Balla. Ärztin und Engel*. Krämer, Hamburg, 2011.

■ Myriam Bloedé: *Nagy József síremlékei*. Koinónia, Kvár, 2009.

■ Borsi-Kálmán Béla: *Az Aranycsapat és a kapitánya*. Kortárs Kiadó, Bp., 2008.

■ Bögözi Kádár János: *Holnemvoltól tegnapig*. A szerző kiadása (e-mail: bogozikadarjanos@gmail.com) Bp., é. n.

■ Csögör Lajos *börtönévei* (1949–1955). Polis, Kvár, 2010.

■ William Faulkner: *A legyőzetlenek*. Kalligram, Pozsony, 2010.

■ Hovanyecz László: *Értéktörémtők 2010*. Kossuth Kiadó, Bp., 2010.

■ Hubay Miklós: *„Aztán mivégre az egész teremtés?”* Jegyzetek az Úr és Madách Imre műveinek margójára. Napkút Kiadó, Bp., 2010.

■ Karácsonyi Zsolt: *A tér játéka*. Komp-Press Kiadó, Kvár, 2010.

■ Markó Béla: *Kié itt a tér*. Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda, 2010.

■ Medgyessy Éva: *Mindhalálíg színész. Péterffy Gyula (1935–1980)*. Komp-Press Kiadó, Kvár, 2010.

■ Herta Müller: *A róka volt a vadász*. Cartaphilus Könyvkiadó, Bp., 2010.

■ Ámosz Oz: *Szeretetről, sötétségről*. Európa Könyvkiadó, Bp., 2010.

■ *Psalmus Hungaricus*. Válogatta és szerkesztette Pomogáts Béla. Kráter, Bp., 2010.

■ Szokolczay Lajos: *Párbeszéddek és perbeszéddek*. Magyar Napló, Bp., 2010.

■ Szekér Endre: *Márai Sándor és világa*. Argumentum, Bp., 2010.

■ Szörényi László: *„Újzelandot választottam ki új hazámul”*. Kortárs Kiadó, Bp., 2010.

■ Tolnai Ottó: *Világítótorony eladó*. zEtna-Basiliscus, Zenta, 2010.

■ *címke-függöny*. Tompa Gábor színházi magánstórára. Összeállította Zsigmond Andrea. Bookart, Csíkszereda, 2010.

■ Ljudmilla Ullickaja: *Odaadó hívetek, Surik*. Magvető, Bp., 2010.